

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

мр Весна Шилић

Ментално здравље деце на хранитељству: улога квалитета старања о детету од стране хранитеља

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовао комисију Комисију је именovalo Наставно-научно веће Филозофског факултета у Новом Саду, на седници одржаној 13.04.2018. године.</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен: Др Ивана Михаић, ванр.проф. за ужу научну област Психологија, Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду (ментор), датум избора: 24. март 2016. године Др Иван Јерковић ред.проф. за ужу научну област Психологија, Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, датум избора: 28. март 2013. године Др Невенка Жегарац, ред.проф, научна област Социјални рад, ужа научна област- Теорија и методологија социјалног рада, Факултета политичких наука Универзитета у Београду, 17.10.2012. Године.</p>
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Весна, Алекса, Шилић</p> <p>2. Датум рођења, општина, република: 09.11.1972. године, Нови Сад, Република Србија</p> <p>3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: 06.09.2010. године, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад Назив магистарске тезе: Улога породичне отпорности на стрес у адаптацији хранитељских породица</p> <p>4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Психологија</p>
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Ментално здравље деце на хранитељству: улога квалитета старања о детету од стране хранитеља
IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
<p>Истраживање рађено у оквиру докторске дисертације приказано је у раду на укупно 228 страна (264 са прилозима). Дисертација садржи 11 поглавља, 3 шематска приказа (фигуре), 11 графикана и 45 табела. Кључне одељке дисертације чине Увод (9-15 страна); Теоријски део (16-70 страна) у оквиру ког су обрађене теме: Ментално здравље деце на хранитељству (Приступ и дефинисање и проучавање менталног здравља деце на хранитељству; Категоријални приступ проценама менталног здравља – «дијанозе»; Димензионални приступ проценама менталног здравља – «профили емоционалних и бихејвиоралних проблема»; Нови приступи у концептуализацији проблема менталног здравља деце на хранитељству; Поремећаји афективне везаности; Процене поремећаја афективне везаности код деце на хранитељству; Од коморбидитета до интегрисано разумевања комплексне симптоматологије; Развојни трауматски поремећај, Истраживања менталног здравља деце на хранитељству у нашој земљи, Фактори вулнерабилности и резилентности менталног здравља деце на хранитељству) и Квалитет старања (Хранитељство као услуга социјалне заштите за децу и породице; Хранитељство у Републици Србији; Квалитет старања о детету на смештају – компетенције хранитеља; Квалитет старања из угла теорије афективне везаности; Успостављање афективних веза детета са новим одгајатељима; Модели сензитивног старања од стране хранитеља; Посвећеност</p>

хранитеља); Емпиријски део са детаљним приказом нацрта и процедуре истраживања (71-100 страна); Резултати истраживања (101-154 страна), Анализа и дискусија резултата (155-195); Завршна разматрања (196-201 страна). У списку коришћене литературе (наведеном у одељку Литература, од 202 до 228 стране) наведено је 267 референци. Дисертација обухвата и 7 прилога.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Наслов рада је добро формулисан и на јасан и прецизан начин упућује на основни предмет и проблем истраживања – а то је испитивање релације квалитета старања о детету од стране хранитеља, дефинисаног преко степена емоционалне инвестираности и мотивисаности за успостављање стабилног и трајног односа, и дететовог менталног здравља.

У **уводном** делу је пружено научно и стручно релевантно образложење потребе да се реализује истраживање из ове области и разјашњена мотивација ауторке да ради на наведеној теми, што је у доброј мери подстакнуто њеним професионалним ангажовањем на заштити деце без адекватног родитељског старања, те вишегодишњим практичним радом са децом на хранитељском смештају и хранитељима. Увод пружа прегледан извештај значаја сагледавања проблема менталног здравља деце која су збринута у систему социјалне заштите, актуелних дилема и дискусија које су у стручној и научној јавности присутне у домену концептуализовања, дијагностике и третмана ментално здравствених тешкоћа, као и улоге квалитета бриге као потенцијално протективног чиниоца.

Теоријски део обухвата детаљан преглед различитих приступа у дефинисању и процени емоционалних и бихејвиоралних проблема деца на хранитељству, са фокусом на савремене концептуализације које интегришу био-психо-социјалне перспективе у разумевању первазивних и сложених тешкоћа деце изложене неадекватној бризи током периода раног развоја. Анализирани су кључни концепти који разјашњавају етиологију психопатолошких сметњи и дат преглед фактора који ову децу чине вулнерабилном, односно резилијентном за настанак тешкоћа на плану емоција, понашања и релације са другим људима. У оквиру теоријског дела посебна пажња је посвећена савременим тумачењима и истраживањима која се тичу процеса успостављања релације детета са хранитељима, као заменским одгајатељима, чиниоцима који објашњавају квалитет успостављене везе и моделима сензитивног родитељства који дефинишу димензије родитељских понашања са потенцијално протективним ефектом на ментално здравље деце. Квалитет старања је представљен и разматран из угла теорија које представљају доминантан референтни оквир у подручју хранитељства, као што је теорија афективне везаности. Понуђени теоријски и истраживачки преглед је квалитетан и исцрпан и истовремено аргументује научни значај предложеног истраживања.

Емпиријски део обухвата јасан и детаљан приказ нацрта истраживања, планирања и структуре узорка, процедуре пипреме испитаника и анкетара, процедуре прикупљања података и самих примењених инструмената, при чему су пружени и примери одговора испитаника (изводи из интервјуа) који илуструју критеријуме на основу којих је вршена процена истраживаних варијабли (димензија квалитета старања)

Циљеви и задаци истраживања су груписани на начин да дају прецизан увид у логично конципиране кораке у анализи података и поступно воде ка детаљној обради дефинисаног проблема. Груписани су у четири групе, односно циљеве везане за: квалитет старања о детету од стране хранитеља (прихватање, посвећеност, свесност о утицају); функционисање детета у домену изражености емоционалних проблема и проблема у понашању; неповољне околности које претходе смештају у хранитељску породицу и њихове улоге на ментално здравље деце; и улогу квалитета старања као чиниоца менталног здравља деце на хранитељском смештају. Циљеви и задаци истраживања омогућују доношење конкретних закључака и обезбеђују целовито сагледавање проблема.

Резултати истраживања су у приказу груписани према постављеним циљевима. Произилазе из адекватно примењених метода статистичке обраде података и приказани су прегледно уз добро коришћење табеларног и графичког начина презентације података.

Дискусија јасно, прегледно и детаљно анализира добијене податке. Добијени истраживачки подаци су добро повезани са теоријским сазнањима и подацима других релевантних истраживања у актуелној литератури. У раду су анализирана и дискутована ограничења истраживачког нацрта и дате су препоруке за унапређење у наредним истраживањима.

Закључци су прецизно, јасно и логично формулисани. Произилазе из циљева, примењене методологије и добијених резултата. На концизан начин су презентовани најзначајнији резултати истраживања, истакнута су ограничења која се тичу нацрта истраживања, начина прикупљања података и примењених инструмената, као и важне практичне импликације у вези са заштитом деце без адекватног родитељског старања.

Коришћена **литература** сведочи о исцрпној анализи релевантне и савремене литературе, теоријских модела и актуелних истраживања у вези са истраживачком темом и проблемом. Литература је адекватно цитирана и коришћена у раду.

Комисија позитивно оцењује све елементе рада.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији

Шилић, В., и Мухић И. (2013). *Могућност процене поремећаја афективне везаности код деце на хранитељском смештају: валидација српског превода АСС*. Саопштење на III конгресу са међународним учешћем Ментално здравље деце и младих, сусрет теорије и праксе, Друштво за дечију и адолесцентну психијатрију и сродне струке, Златибор, 23-26.05.2013., (ур. В. Ишпановић и В. Ђурчић), Књига апстраката, 63.

У раду је приказан инструмент Assessment Checklist for Children (ACC, Tarren-Sweeney, 2007), као и могућност процене специфичних проблема у менталном здрављу деце на хранитељском смештају. Нагласак је стављен на приказ првих резултата примене српског превода овог инструмента и дискусију неопходних корекција и смерница за даљи рад на његовој адаптацији.

Шилић, В., Исаковић, О., и Мухић, И. (2015). Посвећеност хранитеља детету на смештају: процена и значај за планирање подршке. У: З. Кубуровић, М. Зотовић, М. Шкорић и А. Кишјухас (ур.) *Истраживања у области социјално рада, социјалне заштите и социјалне политике*. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, 219-237.

У раду је приказана могућност процене посвећености хранитеља детету на смештају и разматран је њен допринос у разумевању потешкоћа код детета и породице у периоду узајамног прилагођавања. Путем студије случаја и извода из интервјуа за процену нивоа посвећености хранитеља, под називом «То је моје чедо» («This is my baby» interview, TIMB, Bates and Dozier, 1998), дискутована је важност на овакав начин конципираног квалитета старања о деци на хранитељству, као и практична употребљивост интервјуом добијених података у процесима дијагностике и планирања подршке детету и хранитељској породици.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Као најзначајније, кандидаткиња мр Весна Шилић издваја следеће налазе истраживања:

1. Везано за ментално здравље деце на хранитељском смештају

-Деца на хранитељству у нашој земљи у поређењу са вршњацима који одрастају у биолошким породицама, испољавају значајно више проблема менталног здравља;

-Мада је (код деце на хранитељству) реч о хетерогеној групацији када је у питању њихов ментално здравствени статус (од деце коју карактерише одсуства било какве сметње до деце са веома израженим проблема), дескриптивни подаци пружају увид да “типичан профил” емоционалних, бихејвиоралних и социјалних тешкоћа описују проблеми са пажњом, сметње афективне везаности у виду недискриминативног, псеудозрелог и несигурног понашања у интерперсоналним релацијама, екстернализујући проблеми (агресивно понашање, кршење правила), абнормални обрасци исхране (чување, складиштење и крађа хране) и самоповређивање;

-Проблеми менталног здравља су израженији код деце која су на старијем узрасту смештена у хранитељске породице, у њој бораве краћи временски период и чији биолошки родитељи приликом контакта са њима остварују негативније интеракције (одбацивање, игнорисање, хостилност);

-Ментално здравље деце је детерминисано неповољним развојним околностима које претходе смештају (ризико фактор) али и квалитетом бриге која им је пружена у хранитељској породици (протективни фактор);

2. Везано за квалитет старања о деци на хранитељском смештају и ефекте које он осварује на ментално здравље деце

-Димензије *прихватања* и *посвећености* детету на смештају су се издвојиле као релевантнији аспект хранитељске бриге, у односу на димензију *свесности о утицају*. Препознати су њихови директни и самостални ефекти у предикцији изражености проблема менталног здравља, доследно потврђујући правилност да деца о којој брину хранитељице код којих је процењен виши ниво прихватања и посвећености, испољавају мање тешкоћа на плану емоција, понашања и односа са другим људима;

-Димензије прихватања и посвећености су значајнији чинилац менталног здравља деце на хранитељству, у односу на друге карактеристике хранитељског смештаја (тип смештаја, сталност смештаја, дужина смештаја, број деце на смештају);

-Висок ниво прихватања и посвећености детету од стране хранитеља има „моћ“ да мења (ублажи) ефекте ризичног искуства у биолошкој породици, на начин да дете испољава мање стреса, несигурности и неповерења у блиским релацијама, као и да развија позитивнију слику о себи и својим способностима;

-Прихватање и посвећеност од стране хранитеља су посебно значајне за децу на хранитељству чије је искуство пре смештаја у хранитељску породицу било високо ризично и која због тога манифестују највише проблема на плану социо-емоционалног развоја, чинећи их знатно вулнерабилнијим у околностима ниског квалитета бриге, као што и околности високог квалитета старања у овој групи деце остварују најинтезивнији протективни и компензаторни ефекат (у односу на децу ниског и умереног ризика пре смештаја).

-Висок ниво квалитета бриге није подразумевано својство хранитељица које поседују подобност за бављење хранитељством. Хранитељице из узорка се међу собом разликују по процењеном нивоу прихватања, посвећености детету и свесности утицаја свог односа са дететом на дететов развој.

-Препознати су изазови који потенцијално могу водити ка нижем нивоу емоционалне инвестираности хранитеља у однос са дететом. У питању су старији узраст детета приликом смештаја, искуство бриге о већем броју деце која су напустила породицу или перцепција да ће до сепарације неминовно доћи.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања су приказани и анализирани у следећим целинама текста: Резултати истраживања везани за квалитет старања о детету од стране хранитељица; Резултати истраживања везани за ментално здравље деце на хранитељству; Резултати истраживања у вези неповољних околности које претходе смештају у хранитељску породицу и њихових ефеката на ментално здравље детета; Резултати истраживања везани за улогу квалитета старања од стране хранитељица (димензија прихватања, посвећености и свесности о утицају) као чиниоца менталног здравља деце на смештају, са претпостављеном модерирајућом улогом квалитета старања када су у питању ефекти које ризико фактора пре смештаја остварују на актуелно психосоцијално функционисање деце.

Истраживање је у потпуности реализовано у складу са предлогом у пријави докторске дисертације. Резултати истраживања су представљени јасно, систематично и прегледно. Добијени су применом адекватних метода статистичке обраде података. Графички прикази и табеле дају прегледан приказ података и доприносе њиховој читљивости. Анализа резултата је прегледна уз адекватно повезивање са досадашњим релевантним теоријским сазнањима и емпиријским подацима који се у савременој литератури тичу области хранитељства и развоја деце у алтернативним породицама.

Комисија позитивно оцењује начин приказа, тумачење, анализу и дискусију резултата истраживања.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме Докторска дисертација је написана у складу са предложеним нацртом и образложењем наведеним у пријави теме.
2. Да ли дисертација садржи све битне елементе Докторска дисертација садржи све битне елементе научно-истраживачког рада.
3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци Докторска дисертација нуди значајан допринос разумевању релевантних процеса везаних за ментално здравље деце на хранитељском смештају- уводи и инструмент за адекватнију (у односу на актуелне приступе) процену и планирање подршке деци, али и доприноси разумевању специфичности проблема у менталном здрављу које могу имати деца из ове популације у односу на децу из опште популације. Такође, дисертација отвара важно питање операционализације и мерења квалитета старања о деци на хранитељском смештају из савременог и актуелног теоријског оквира и даје важан преглед ефеката које квалитет старања може имати за развој и ментално здравље деце о којој хранитељи брину.
4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања Комисија није уочила недостатке у изради истраживања и самој докторској дисертацији.
X ПРЕДЛОГ:
На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже да се докторска дисертација под насловом „Ментално здравље деце на хранитељству: улога квалитета старања о детету од стране хранитеља“ прихвати, а кандидаткињи мр Весни Шилић одобри одбрана.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Проф. др Ивана Мухић

Проф. др Иван Јерковић

Проф. др Невенка Жегарац

У Новом Саду, 7.5.2018. године